

Erref. kodea: LAF-208-070

Izenburua: Antzerkiaren inguruko
ikerketak

Hitzaldia, sus (Donostia)

[Euskal teatroaz]

Aditzale agurgariak,
Mugaz haindik gure eskualdetan, Xuberoko
pastoral zaharretatik kanpo, eskuarazko
teatrua gauza berria dago.

Berugoita hamar urte ditu batetik, Hazparraren
Mirande jaun errektor zenak lapurtar Lehen Komedia
eman-arazi zuenetik hurat.

Horrek ez du erran nahi Eskualdunak ez
dutelako biziazaren itxuratzeak, imitatzeak, irahintzeak
gosturik. Teatro egiazhurik gabe, gure
asaban edo arbasoek sortzen zituzten eta
gureak ere oraino sortzen ditugu antzerki-asiera
batzu, keinuak, elgar-hitzak eta bakar-hitzak.

Egun, hemen, gauza xume hori nahi
nituzke gaingiritu aipatu, etzenglu xehe
batzu emanaz.

Otoi, barkatu, ez badituk beki ageribide
seriosak ateratzen. Gure adixkide Antonio
Arrue jaunak adi-arazi daut Donostiaren
ez duguela omore onaren beldurrik. Hain
xuten lapurtarren ama da: teatro^{onak} migarra
latur, imia luze. Bide horretatik ariko gara.
Berriz ere aditzale seriosek barka dezadate!

Munduko ume edo haur guziah bezala
Eskual-herrituak ere begira dauzde beren
aita-ama eta jende larrieri, eta gero
heien hitzak errepikatzen dituzte, heien
jestu-aiernak beritzen.

Orhoit naiz nola herritok jaiak pasatu-ta,
gu, eskola Herriko lagunak elgarretarat biltzen
ginen herriko-hurri edo pasa-kalle egin
beharrez, batza suinutari, musika ahuz emaiten
zuketariki, bertzeak argi-mutil, mahitak airean,
gaineratituek besoz-beso alegia dantzari, janzitua
eta oihuka.

Gisa berean, hartz erakusle bat ihusi-ta,
haren eskarnioa egiten ginuen unduko egunetan!
bat jartzan zen hartz, bertze bat hunen
nonsi moto bat eskuan, bertze bat eskale
eta « dantzari Martin! »

Berdin dena begi eta behari ginauzkituen
ofiziale mota guzietan, izan zituen haragin,
zurgin, harotz, eta justatzean heien
bezala bagineratituen gure gisako palote,
martelak edo anaspak, thu eginez eta sakreka
edo tiraketa ariz. Alabainan hitz itxusienak
beretara itxosten ginituen!

gure arreta eta bertze noxketekin beren
aldekin emazten ofizioak hartzen zituzten
justatzeak = emaiten ziren suhaldari,
haurzain, erizain, jostun, bixkott-saltzale,
eta jahirzue bazahiteta politikoki mintzatzen

Zonbait aldiz, euri egunetan, eliztizunak
ere baginikuen haurrek gutarkean, meza,
proposioa edo batrio, eta ni beti ezartzen
nindaten apez, eta predikari.

Bainan etxean berean baginuen
zonbaiten teatro erakuslea: ama edo
bederen amaxo, uste dut zuen amona
erraiten duguen.

Ttipi-ttipitik hasi zitzaizkion amato
seaska-hantuetan eta geroxago justeta
abestietan, burua eta eskuak mozituz
3auzbigularik:

Zipiti, zapata
buruan min omen du

Zipiti-zapata
ozai minik ez du!

Zipiti zapata
ahia hor utzi du

Zipiti zapata
ozai dena jan du!

mintzoa etortzeanekin elgar. hizketa

batzu irasi ginituen amaturen ahelik :

- kukuruku !
- Zer duzu ?
- Buruan min !
- Zerh egin ?
- Axeriah
- Axeria nun ?
- Ezpeltzan
- Ezpela nun ?
- Suah erre .
- Sua nun ?
- Urah hil
- Ura nun ?
- Idiah edan .
- Idia zertan ?
- Atoanean eraiten
- Zer eraiten du
- Arto - bikia
- Artoa zertako ?
- Oiloen hazteko
- Zertako oiloak ?
- Arrultze egiteko
- Zertako arrultzeak ?
- apezarentzat .
- Zertako apezak ?
- meza emaiteko
- zertako meza ?
- munduaren sabbatzeko !

eta huna bertze elgas-hizheta bat
dotrinari dakihola :

- Nun da Jesus ?
- Urrun, urrun !
- Lehenago nun zen ?
- Hemen, ene bihotzean
- Norh emana ?
- Grazia!
- Norh mendua ?
- Behatuak
- Oa, oa, ene bihotzetik
behatu ibusua !
- Zato, zato bertze ere
ene bihotzerat,
Jesus maitea !
- Ez zaituk gehiago sekulan
galdue nahi

Bainan handitzen hasi ginenean, amaro
berizirik asmak zuen. Biziki alegera
ginuen gure amaren ama eta etxu-are
onekoa.

Arabekon, nuiz behinka, uhal bat
kedakirik gain-behera, gibelirik argitzen
zuen eta bere errien itzalaz aser-arazten
zauzkun jende edo abere itxura batza,
higi-arazten eta hasik bizi-arazten
zituena, berak pentsatu ixtorio bitxi
batzuekin, edo ~~hau~~ edo ipuin zaharretan
ikasiekin.

"Sombras chinecas" erdaraz deitu
josteta huih maite ginituen, bainan
maiteago trapu zaharrez egiten zauzkun
panpina edo marionetak.

Huna bi ixtorio ematen zauzkunak
eta eman-arazten.

Itxua eta etxehanderea

Itxu gaitxo bat goizik heldu du
Tainhiti tranha etxe babera

Etxehandrea, eskale huri

Etzozula atz etsitzeari!

- Itxu gaitxo, nahizu ogi?

- Eskerrik asko ez naiz gusegi!

Etxehandrea, eskale hosi

Etzozula utz etsitzeari!

- Itsu gaitua, huna edari!
- Eskerik astu, ez naiz egarri!

Etxehandrea, eskale hosi

Etzozula utz etsitzeari

- Itsu gaitua, nahizu diru?
- Milesker, andre, aberats nazu!

Etxehandrea, eskale hosi

Etzozula utz etsitzeari!

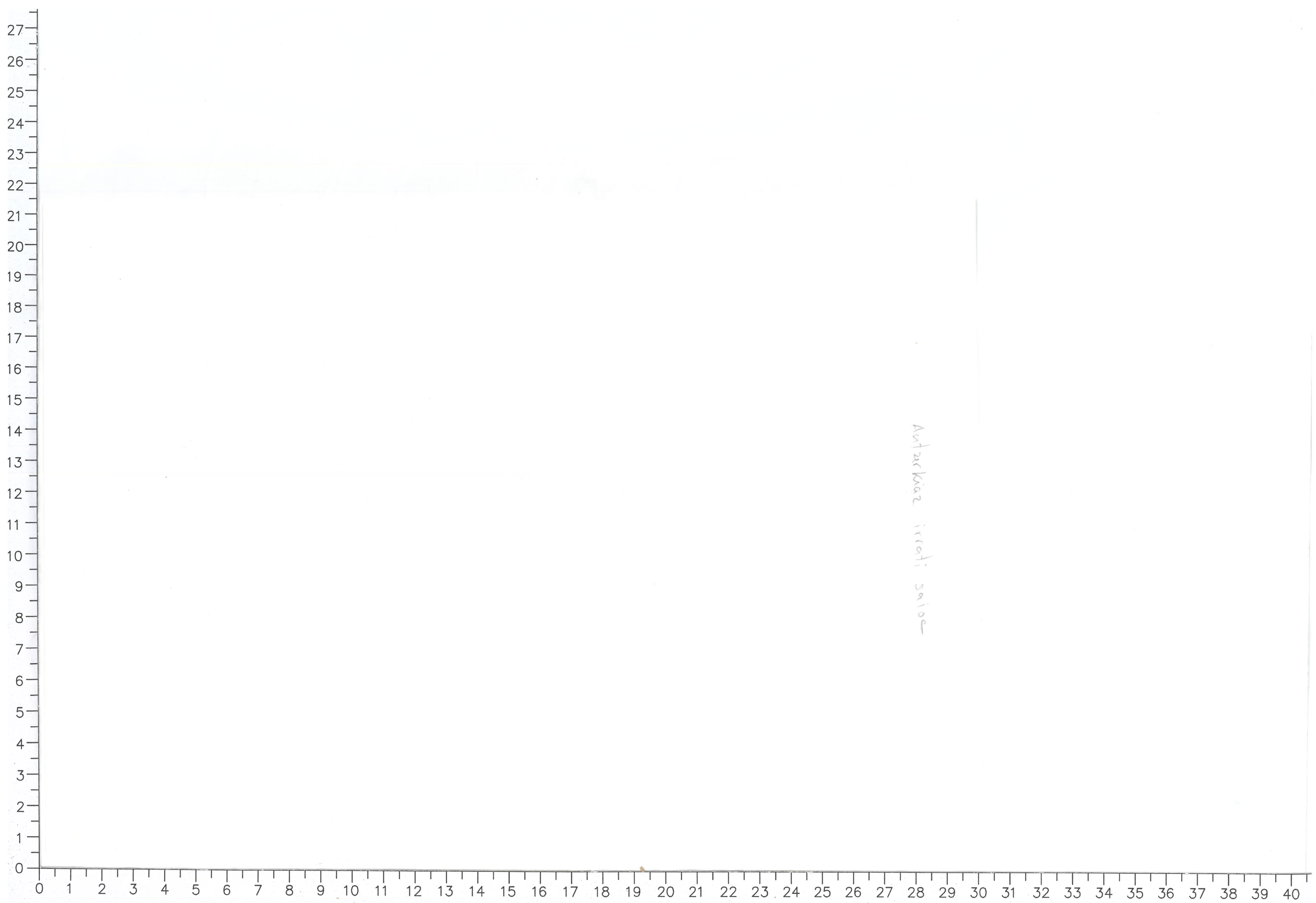
- Itsu gaitua, zer nahizu ba
- Nai nuke zure esku polita

Etxehandrea, eskale hosi

Etzozula utz etsitzeari

- Politu deka ene eskua
- Nola dabilzu itsu bazira?

- Etxehandrea, ez nazu itsu
- Hunak beharrez hala ein nazu!

Aufgaben 11-13

Jaun-anderreak, agur !

Erakasleri eskual-teatroaz mintzatzekotan, iduritu zait behar nautzuela erran nola ~~g~~dinka zuen ikasleak gai hortaz argi zinetzazketen, ez baitezpada buruz bakarrik bainan berdin mihiz eta jestuz, emeki-emeki eta asko moldez.

*****

Gauza jakina da, gazteri haur-haurretik laket zatotela ikusi guzrien imitatzea jostatzeko, ez balinbada thakin edo eskernioz. Orroit naiz ahotza ikusirik idi ferratzen, nola ari ginen lagun bati alegia ferrak emalten : nexkek bixkotx-martxantena edo kozinertsena egiten zuten beren aldetik. Bestetarik landa zombait egunez zombait mutiko soinuari jartzen ginen, haurreria guzia ondotik karrika-kurri, iduri pasa-kaliletan ibilki.

Bainan etxen berean guk segurik baginuen teatro-hastapena bat gure amatxi zenari esker. Biziki alegera ginuen amatxi eta esku-alre onekoa. Aratsetan noiz behinka, oihal bat hedaturrik gain-behera, gibeletik argitzen zuen eta bere erhien itzalaz ager-arazten zauzkun jende edo abere itxura batzu, higli-arazten edo mintza-arazten zituena, berak asmatu lxtorio bitxi batzuekin. Bertze aldi batzuez panpinak moldatzen zauzkun edo moldarazten eskuz erabil zitazkenak eta gisa hortan Ombres chinoises eta marionettes teatro ttipliak baginituen etxekez-etxeke.

Haur-ttipien eskoletan aise sar ditazke josteta xume horiek eta horra bideka bat teatroari idekia.

Haatik egungo egunean filma ttipi batzueri esker, gure amatxi baino lan pollitagoa burura ahal bailitake, eskuarazko hitzekin antolatzekotan, hortako diru aski izanez.

Bainan erakustea ez da aski : teatroa ikasleri erakatsi ere behar zaitote. Nolas bada ?

Ez ditugu ez taulefarat, hots untzokirat berehala lgan-araziko.

Balde-lhardeska ar-araz ditazke ttipliak gisa hartako erran-bide batzuekin. Huna biga ezagutuak :

-I-
-ETXERO ANDERREAK OIHU EGIN DU : PURRA-PURRA ! -ZERTAKO PURRA ?
OILOEN JATERAT BILTZEKO. -ZERTAKO OILOAK ? -ARROLTZE EGITEKO.
-ZERTAKO ARROLTZEAK ? -BAZKARI EGITEKO. -ZERTAKO BAZKARIA ?
-INDARREN BERRITZEKO.-ZERTAKO INDARRAK ? -LANEAN ARTZEKO.
-ZERTAKO LANA ? -BIZIAREN IRABAZTEKO.-ZERTAKO BIZIA ? -ZERURAT
ABIATZEKO. -ZERTAKO ZERUA ? -HAN BETI JAINKOARREKIN UROS TZAITZEKO.

-2-

-NUN DA JESUS ? -URRUN-URRUN. - NUN ZEN LEHENAGO ? -ENE BIHOTZEAN.
-ZERK EMANA ? -GRAZIAK. -ZERK EREMANA ? -BEKATUAK. -OI BEKATU
ITSUSIA ! -HAIL? HAIL, HEMENDIK, BEKATUA, BEKATU MADARIKATUA !
ETA ZU, JESUS ONA, ZATO, ZATO BNE GANA ! NAHI ZAITUT BETIKOTZ
ENEKIN BEGIRATU !

Halaber kanta-araz dakiozkete saka-erregeraka. Kasik hortako
eginak diren kantuño batzu.

Kantu-Kanta-Kantore bilduman atxemanen ditutzue

-O! Pello, Pello

-Haika, muttill

-Agur, Bettiri edo Agur, Ixtebe

-Pon Porropon

-Dillinden, balenden

Jestu zonbattekin artzeko bertze kantunak balitazke, ez izanrik
ere galde-ihardeska emanak. Hala nola liburu berean :

-Han urrun etxe pollita

-Kiri-kiri-ken

-Nahuzu jakin nola

-Xango

Bakar-hizketa gisa on dute haurrek ipuin edo alegia labur
batzuen ikastea behar diren jestuekin emanaz Almanaketan,
Egutegetan, Umeen dela-n ez da itxorio jostagarrri eskasik.

*****

Orai arte ez gintuen gogoan haur ttipiak baizik. Handituxe
direlarik berdin molda ditazke teatroari buruz, bainan goragoko
mail batean.

3
pentsatzen duzuen bezala, ez dautzuet hemen, Antonio Maria Labayen-ek hain artoski egina duen Teatro Euskaro liburua berriz azalduko. Baginuke iritant batena. Ezen baditu hiru-ehun eta berrogoi plama, alpatzen ditu sei ehun antzerki bai eta berrehun antzerki-idazle. Gurea bezalako herri xumearentzat ez da hain itsusi. Herriko halere hitzaldi batean xebe-xeha alpatzekotan. Galngiroki erranen dautzuet nola erakusten ahal litaken eskual-teatroaren kondaira.

Aintzin-solas gisa laburzki oroit-arraz zer den berenaz teatboa eta zonbat mota berex ditazken.

Lehen zatian erakuts Eskualdunak, teatro hutserat gabe, asko josteta ukan dituztela, teatro-itxura zerbait zutenak ;

-Xaribari edo galarrotsak, hamalaugarren mendean agertzen zaizkunak auzoan segurik

-Xuberoko xikitoak, artzainek elgarri laldokoa irri egiteko derabiltzatenak.

-Elgar-hizketako zer nahi kantu, xabar eta berri, oxtion erran dugun bezala

-Maskaradak Xuberon segurik orai arte atxikiak, hamaseigarren mendetik has. Ez da josteta hortan bakar-hizketarik eskas, hala nola buhame erregearena edo xorrotx nagusiarena ; elgar-hizketak ere badira, hala nola kauter nausia bere mutllekin erasian eta zonbat holako !

-Ihauteriako kabalkada eta Zampantzar josteta asko

-gure elizetan ere egin dira paraliturgia zonbait bereziki gaztekin, teatro-kutsua zutenak, guti edo aski. Pastore, Eguberri, Lehen-komunhone, hitz-emalte... parada hainitz baliatu da gisa hortan...

Bigarren zatia Pastorelez mintza litake ausarki ; Iturburuez, galez, emalez, emaiteko legez, kanbiamentuez ; erran behar litake nola memento batez Baxenabarren ere pastoralak emaiten ziren ; XVI-garren mendean eta geroxago ere. -Pastoral-egile bat ; Etxehun-Iruri.

Hor beren alpatzen ahal litazke pastoralen moduan emanak ziren irri-egiteko antzerki batzu, hala nola Kantikot eta

Belxitiñe .

Hirugarren zatien XVIII-garren mendeko hiru entsegu modu berrikoak ezar gintzazke ; lehenik Barrutiak (1682-1759) eginkako edo izkiriatsu Gabonetako Ikuskizuna ; komedia ezinago polilita. Bigarrenik, bi hitz erran behar litazke Luisa Miserikordiaokoak 1762-an publikatu Gabon-sariak izenarekin agertu komediaz.

Hirugarrenekorik, El borrhacho burlado Xabier Nunbe-naz balitake zer erran, nahiz eskuara baino espagnol gehiago baduen. Hiru komediak gipuzkoan sortu dira. Hiruak "Auspoa" liburutegian agertu dira agertaldi berean Gabriel Arestiren aintzin-solas balios batekin.

Laugarren zatia : eskual teatro biziaeren lehen urthak Marzelino Soroa Buru. Soroa -1848-1902- Abokat donostiar hunek Priarena eman zuen 1872, espagnol ez bainan eskual-parta batzuekin. 1882-an Anton Kaiku dena eskuaraz eta ondoan bertze hamar bat antzerki. Haren inguruan bildu ziren ahurtara bat lagun, Pepe Artola, Bitoriano Iraola, Bruno Olazabal, Mariano Arzac eta Abar. Orduko tratroa ximplea zen, antzerkiek ez zuten funts handirik, bainan aditzalen menekoak ziren, jostagarriak. Hainitz erdaraz-koetarik aldatuak ziren. Adibidez Anton Kaiku famatua "La farce de Maître Pathelin" delakotik hartua da. Bertzalde orduko teatroa dena gizonetzkoa zen, eta emazte-paperak ere gizonek hartu behar zituzten... Teatro molde horrek Soroa-ren ondokoek 1915-eraino iraun-arazi zuten kanblamendu handirik gabe, Donostian eta Gipuzkoan galdi.

Haatik anar-tean teatro lirika bat ere sortu zen, Pudente, Iparragirre, Mendi-mendiyan, Maitena eta holako opera batzuekin, Bortzgarren zatia Alzagarrri eta haren ondoko urbileri

Bizkalan. Alzagak (1861-1941) teatroa berri-itu dauku eta berak hogoi-ta hamar bat antzerki egin ditu, mota guzietakoak. Donostian muntatu baitzuten "Academia de la Lengua y declamation euskara", hartan ari izan zen eskual teatroaren sustatzen. Ordu-rik urrats handiak egin zituzten bai aditzaliek bai teatrolariek elgar-adituz, elgar-argituz. Obra ederrak atera zituzten eta mota guzietakoak eskuara aberatsagoz eta askotan garbiagoz. Mende laurden hortakoak dira : Bamuncho (1920), Andre Josepa Trompeta (1921), Amantxi (1923) Neskazar (1924), Tiritza, Machbeth-etik itzulia (1924), Alzagar-zenak hala nola Arocenaren Balujan, Xanko eta Paxko ; Tene-ren Gogo ofazeak etagahon, F. Marquiegui-ren Seme ondatzaldea,

J. Carrasquedo-ren Garo usala, Lathayen-en Mateo Txistu, Ostegun
gizona, Euskal eguna ; itzuli ere zituzten eskuaralati Amal,
Guillaume Tell, La Farce du pont du diable, Autour du herceau,
eta bertze.

Hemen zerbait erran ginezake Bizkaitarren teatroaz, nahiz
gehiena erdarazkoa den Bilbon segurik gai euskotar batzuekin.
Alpatu behar gintuzke Echeve-ren Mirentxu, Lide eta Ixidor,
Lelo, Matlde, Udaberrri, Pedro Mari, Baginuke zer erran Azkuez,
Arrandiagaz, Orhuzarrez, Arcochaz, etc...

Seigarren zatian Ipar-alde huntako teatroaren lehen aroa
ikeritzeko ginuke. 1914-1919-ko geriaz geroztik gure patronajetan
hasi ginen eskuarazko antzerki emaiten, ordu arte erdaraz emaiten
baltziren emaitekotz. Alabainan orduko legez gizonak berex ari
ziren, emazteak ere berex lehenbizi hartan. Gaiak jendeen onerat
ekaritzekoak ziren askotan edo trri egitekoak. Hazparne hasi zen,
Mirande jaun erreтора akulatzaile, eta gero Sempere Barbier-ekin.
Gerokago Uztaritze eta moda hedadu zen. Gure Herria deltu agerkerian
aurki ditazke zombait, bainan Hazparneko gehienak ez dakigu nun
diren ; alta jostagarriak ziren Behorlegiko etxeko jaunak,
Bartolo Ausko, Aitaxi, Marselinaren erreumatismak, etc.
L. Léon Zaldunbide, Elisalde, Iturralde eta zombait andere
berdin ari izan ziren, izkiritzen (Hillau, Elissagaray, etc).
Donbane-Lohizunen 1935-ean Begiralek aintzinagoko teatro bati
lotu ziren, dena apalndura eta kantu. Eta gisa hortan, zerbait
egin zen 1939-ko gerla arte.

Zazpigarren zatian geriaz geroztikako teatroa ginuke solas-gai.
Bertze muga-aldean antzerkiak erdi-10 daudelarik, orok badakitzue
zergatik, hemen uda-berrri bat bezala atxatzen zaiku Larzabal
jaun apezari esker. Segur lehenxago hasia zen, bainan moda
xaharrean, Oral bet-betan Etzahun-ekin idekitzen dauku teatro
ausartago bat, eta urte oroz bizpahiru antzerki ateratzen dauzku.
Monzon-ek ere gauza harriak ateratzen dauzku, hala nola Menditarrak,
Airgaineko andrea, Zurgin zahar, etc. Bi nausi hoi en aldean ari
iza-n dira Gulsou, Elissagaray anderea, Minaberrri anderea, eta
bertze zombait. Segur antzerki alde hortan badira klasiko bezala
iktudiatu beharrik bai bigarren mailako eskoletan bai erakuskuntza
gprenean, puskaka bederen. Ikus Gune Herrian, Ikus Auspoan, Ikus
Busko-gogoan.

- Kantuetan berex ginezazke :
- Emakume xahar bat
  - Agur adixkidea, Jinkoak egun on !
  - Buneta eta txapela
  - Goizean goiz jekirik
  - Maritxu, nora zoaz
  - Partitu nintzen herritik
  - Anderrea, gararik zaude
  - Argi-azkorrian jinik
  - Haltzak ez du bihotzik
  - Errege Jan
  - Hiru soldado gazte
  - Ura eta arnoa
  - Marifeia
  - Adizak, ezkongela
  - Ni deitzen nirk Beñat Mardo
  - Letxeroak eta ostalera

Bertze asko kantu bkar-hizketa gisa eman-araz ditazke, bat eta hainitz ipuin labur edo alegia. Alegia xermantak badira Oxobi-ren, L?Léon-en, Iturriagaren, Mogel anderearen obretan. Ixtorio hainitz nún nahí.

Hakar-hizketa haundietan, erran gabe doa, jestuak beharrez-kuak direla.

Bertzela ere joka ditake : irakur-araz Ixtorio luze batzu, batek konda, bertze batzuek elgar-hizketak eginez, hots, gure elizetan Pasioea emaiten den bezalatsu.

Antzerki-puska batzu balire, hanbat hobe. Nun kausi ordean antzerkiak ? Gure Herriak, Euskal-erriak, Antzerki-k, Egan-ek, Auspoak, Auhamendi-k, Kulixka-k ager-arazi dituzte andana bat.

Haatik urrats bat aintzina go on lukete gazte horiek eta hasi behar litazke teatro lanean.

Uste dugu gauza baliote dela aintzinetik gogoz ikasi gabeko antzerki batzuen tipus-tapas eman-araztea. Segur gai edo suleta argi eta garbi proposatzen diote gazte moltxo bati, erranez norik zer duken egiteko eta adi-arazteko, bera joko-artean jãteak eman arau artzekotan.

Molde horrek josta-arazten du gaztea, ernatzen du zalointzen. Baina Pzikodrama gisa bala ditake, Moreno-k erekatsi bezala. Alabaina tipus-tapaslari gaztea uste gabetarik salatzen ditu bere jaidurak eta azturak ; hari so eginez, eskola-emaldea ohar ditake gasteak komunzki erakusten ez dituen dendiendueri, ez baita gauza alferra ; denbora berean ezagun da jokalaria bakotxeraren mintzaira aberetsa den ala xuhurra, hedatua ala motza, zalua ala gogorxkoa, arina ala lodiskoa. Bada bertzerik ; komedia horren bidez antola ditake haur baten jitea. Errientsa batek kondatzen zaukun bazuela eskolan nekato bat beldurtli-herabe hutsa. Eman zion lehoin-ama baten papera antzerki batean ; behar zituen lehoin-kumeak zaindu ihiztarien eta katamotzaren uhaldietarik. Harritzeko omen da nola haur horrek bildu zuen eskeñ zuen ausartzia. Irakurri izan dut nola mutiko ohoin bat berdintsu oneratu zuten : Pzikodrama auzi bat muntatu zuten eta hartan mutikoa juje ezarri. Opa dautzuet holako hainitz mirakulu egin ditzazuen.

On da halere gazte horiek noizetik noizera komedia batzu gogoz ikasirik, hitz eta jestu, ahal bezain ederki eman ditzaten. Baina ez izan gosegi. Orroit helen adina. Ez lot haste-hastetik antzerki handieri. Utz gerokotz Etzahun, Bordaxuri, Menditarak, Bal ala Ez, Axtorio trixte bat eta holako gauza miregariak.

Hein hortara gabe asmatu behar litezke antzerki labur jostagarriak, pretentzione gutikoen behar-bada, baina xotillak, polilitak, airusak.

Segur amts dezakegu eskual-teatro nehun ez bezalakoa. Baina kasu : Aita Saindu eta Apezpiku guti dukegu, ez bagira betteretarik hasten. Haurren teatro eskasegi dugu Eskual-Herrian. Duela berrogoi bat urte alha zen "patronaje" teatrotik, banago ez ote litaken zerbait har, beti haren trufaz eta mesprezioz artzeko orde !

*****

Espainiako eta Frantziako teatroen ixtorioa ikasi behar duten urtetan, ontsalarik gure eskualdun seme-alabek ez ote lukete hartze eskual-teatroaren ixtorio poxi bat ?

8

Aldi huntan etxenplua hemendik Gipuzkora pasaturik, han berriaz lotu dira karraskan eskual-teatroaren iratzartzeari eta berri-tzeari. Hor dira lekuko Garmendiaren, Arestiren, Zubikaray-en Labayen-en obrak, bertze hainitz balitazkelarik alpatzeko.

Zortzigarren zati batean eskual teatro lirikoan laburzki lauda ginezake, Isidoro de Fagoaga-ri jarrikiz, La musique representative basque liburuxkan alpatzen baititu dotzena bat et'erdí opera segurik, hala nola Pudente, Iparrastrre, Amboto, Artzai mutilla, Amaya, Olerkari zarra, Leldor, Zigor, Maltena, Amatxi, Semetxi, etc, Mendi-mendiyan, eta abar.

Horra beraz, labur bada labur, gure eskual-teatroaren ixtorioa nola alpa.

Iduri zait gisa hortan bizí poxi bat eman laktokela eskual literaturari eta harri batez bi xori, gure gzteak maite lezaketela eskual-teatroa, teatrolari bilakatzerainokoan eta zorbait bederen antzerki-egile. Agian ba !

P. LAFITTE

EUSKAL TEATRO-PUSKA BATZUEN HAUTUA

-I-

ANTZERKI-HASTAPENAK

Haur-birazkako errankizun
Xuberotharren Xikitoa
Birazkako kantunak
Galarrotsak
Mascarada: -buhami erregearen predikua
-Kauter-aren predikua
-San Pantzar-en jujamendua
Bakar-hisqueta: -Ezklilaren errana

-II-

PASTORALAK

Clovis
St Rocq
Ste Geneviève
Moise
Roland

-III-

XVIII-garren mendeko teatro zaharra

Barrutia
Sor Luisa
Xavier Muñibe

-IV-

MARCELLINO SOROA-ren SASOINA (1874-1915)

Anton Kaiku (Soroa)
Bateko Urria (Ramon Illaramendi)

-V-

ALZAGA-rensASOINA (1915-1941)

Burruntziya (Alzaga)
Bernaiñoren Larriyak (Alzaga)
San Tomas-eko Feriya -Alzaga-
Aterako Gera I (Alzaga)
Amal (Sabiaga)
Egin zak on... (Antonio Amundarain)
Iturrian (Amonariz'tar Anderek)

-VI-

IPAR-EUSKAL HERRIKO TEATROAREN LEHEN SASOINA

Chilintcha sorgina (Jean Barbier)
Haurrik Ez (J. Barbier)
Gure Chokoan (L.Léon)
Egiatzko Euskualdunak (Hillaun andereak)

-VII-

GERLAZ GEROZTIKAKO TEATROA

A) - JARRAIKITTZAILIAK

Koropillo (Paul Guilsou)
Petan Mihiku (P. Guilsou)
Ohalbaten Meritika-ondoak (P. Iturralde)

B) HERRITZAILIAK

Hiru Ziren (Piarrez Larzabal)
Herriko Bozak (Piarrez Larzabal)
Semperen Gertatua (Piarrez Larzabal)
Muga (Antonio Labayen)
Jaunaren Bidetan (Zubikarai)
Ito... edo Ezkondur (Añibarro)
Eneko Bizkaia eta Maria Lorka (Monzon)
Historia triste bat (Salvador Garmendia)

-VIII-

MUSIKAREKILAKO TEATROA

Leidor
Semetchia (Decrept)
Zigor

[Haskaradak]

Mashadetan

Buhame jaunaren predikzioa

Agur, agur, hunkaia güzia!
Agur herri hunkako jentia!
Huna nun giren keltiak
Pantzar, gantzelar, Txilintxau buhamiak;
Bere andre eta emazte güziak,
Adixhede eta askaziak,
Eta ni horien energia,
Mündü orotan errespetatia,
Buneta eskian errezetitia,
Baratxügaitz buhame handia

+ + +

Hurritü düt mündü güzia =
Anglaterra, España eta Italia,
Xina, Koxinxina eta Australia;
Alemaña, Austria eta Tunizia;

Bazter hanitz Hurritia
Gaiza hanitz ihhasia,
Aphüz ihhasia,
Bena hanitz ebatsia.

Uñhen düt auherkeriako eta asehako
Uñguako eta andrehako ihhürützia.
Ni nez horien energia,
Baratxügaitz buhamia!

+ + +

Enge nula nündien izentatü
Nahi deitziet Ahuntatü -
Buhamiak giza jüntatü ;
Banhako herria hartatü -
eta han orok botatü .

Han giza agitü :
Oxat, Garbat, Bernat eta Kuvrat ;
Arkus, Pertus, Tüt eta Futüt ;
Kurnero, Morpionalde, Zorridoc, Küküsberri ;
Etxart, Ühart, Katakhar eta Ükülak ;
Gizun bezala...

... Emazteki bezala bagünian :
Añiña, Mañiña, Garibandiña ;
eta Graxi Zaputiña ;
Mai ~~M~~ Purhe, Madalena Lake,
Aña Kakhade, eta Mai Pupet,
Eio, Flinga, Kothots eta Mardots ...
Emazte orok eni botatü
eta ni enge izentatü .

+ * +
Ordian nükian Ahümitatü ,
Ostakian ginen sartu .
Eskotia gomentatü =
Etxeko anderiak eharriz zaitzün =
Ahüntz - adar zopan ,
Ardi - babaha saltzan ;
Gatia dobetan ,

Eta errahi = bohor-buztan ;
Edari : bohor-ezne therrixan.

+ + +

yan eta edan ordnan
Galthatzen dot : « Zuntat da zure
Erraiten det : « Erreal baten khuntia ? »
- Ezki balio nre baten erdia.
Ostko batez jauz-erazten diñt ostakoa,
Bai eta ere zankoko erhia,
Eta üzher batez ikhar-erazi
Bidarriko herria
Eta Elizondo güzia !

+ + +

Arrunt erraiten det lege berria:
Buhamek orok ikhasia:
Libre dügü iseiartzia,
Borda hitsetan deusen ez hartzia;
Lanian eskien ez etheintzia,
Atzamanen oroen harrapatzia,
Presundegian denboraren erdia;
Sosa dügü nin asetzia;
Ezkingü nin zor üzka ---
Hula dügü eramahi bizia

XXX

MASKADETAN

BUHAME JAUNAREN PRÉDIKIA

Agur, agur, kampaña güzia !
Agur herri huntako jentiak !
Huma nun giren heltiak
Pantzar, Jauntzelart, Txillintxan buhamiak,
Bere andre eta emazte güziak,
Adixkide eta askaziak,
Eta ni halen erregia,
Mündü orotan errespetatia,
Buneta eskian errezebitia,
Baratxügaitz buhame handia

Kurritü dütt mündü güzia :
Anglaterra, España eta Italia,
Xina, Idoxinxina eta Australia,
Alemaña, Aurtixia eta Tunizia ;
Bazter hanitx kurritia,
Baiza hanitx ikhusia,
Aphür ikhasia,
Bena hanitx ebatsia,
Ukhen dütt auherkeriako eta asehako
Uhuñguako eta andrehako khürutxia medalla,
Ni niz horien erregia,
Baratxügaitz buhamia !

Errege nula nündien izentatü
Nahi deitziet khuntatü.
Buhamiak gira jüntatü ;
Bankako herria haitatü.
Eta han orok bokatü.
Han gira agitü :
Oxat, Garbat, Bernat eta Kurrat ;
Artüs, Pertüs, Tüt eta Futüt ;
Kurmeno, Morpionalde, Zorridoï, Küküsberrri ;
Etzar, Uhart, Kahakar, eta Uhülar ;
Gizun bezala...
... Emazteki bezala bagünian :
Añaña, Mañaña, Garibandiaña ;
Eta Graxi Zaputiña ;
Mai Purke, Madalena Lahe,
Aña kahade, eta Mai Tupet,
Tio, Flinga, Kokots eta Mardots...
Emazte orok eni bokatü
Eta ni errege izentatü.

Ordian nütian khümitatü,
Ostatian ginem sartu.
Eskotia gomentatü =
Etxeke anderiak ekharri zaizkün:
Ahüntz-adar zopan,
Ardi-babaka saltsan ;
Gatia dobetan,
Eta erraki : behor-büztan ;
Edari : Behor-esne therrixan.

Jan eta edan onduan
Galthatzen dot : "Zunbat da zure
Erraiten deit : "Erreal batek khuntia ?"
-Eztü balio pil baten erdia."
Ostiko batez jauz-erazten düt ostatia,
Bai eta ere zankoko erhia,
Eta üzker batze ikhar-erazi
Bidarriko herria
Eta Elizondo güzia !

Arrunt emaiten det lege berria :
Buhamek orok ikhasia :
Libre dügü iselatzia,
Borda hütsetan deusen ez hartzia ;
Lanian esñen ez etheintzia,
Atzamanen oroen harrapatzia,
Presundegian denboraren erdia ;
Sosa dügü nin asetzia ;
Eztügünin zor üztia...
Hola dügü eramaki bizia.

Ruiz

- 1) Chenero
- 2) Ahumada Arzaga
- 3) Hartza
- 4) Gathra
- 5) Bohemien ... Cantabria
- 6) Zabalza de la Chapelle
- 7) Kerestua, Hongre
- 8) 2 marchandes de fleur
- 9) Kukillero de 4 à 20
- 10) manichetki marché fenti
- 11) Sajemus
- 12) Extramarca
- 13) fauna de Ardenia
- 14) Labocaria de et de kandora

Musique | chitarra et tambourin
tambour

Beltzsch

- 1: Chenero noir
  - 2: Enserm noir : Poufeu !
  - 3: Bokemur +
  - 4: Zalmalyach el chervak
  - 5: Mikama gam avec feibak
  - 6: Kauterak : Oberzi, Cabana, Pitikoun
  - 7: Chonotchak
  - 8: Ramonemur +
  - 9: Babier +
  - 10: Medecia et ap. thocam
  - 11: Le notaire +
  - 12: Ewägn
  - 13: Esjagule : charbonnier -
  - 14: Es Keliak
- (Sirotter - Zolissier - Chantelun -
Sersent. -
Suirault

les 2 hongrois (Mherestrah) boarais
vêtements courts, culottes de velours, souliers
ferres...

Le remède : torments
mende

Les noirs

Bukama jaune : costume
des plus baroques : épi de bois
brûlé de la poudre noire...
mettre le désordre

Z amalgam noir

"Mamberah" charandronnés
voiture enviaient semblable... de
bras à bras
- Courrier -
- médecin -
- le barbier -
- le notaire

Arrivée

invitations des jeunes filles par
le menu, le laboureur de Zamalgam

le jeu de dantya - Nanda
qui représente l'âme dans de
l'escarabot

les brancards

dans un individu du milieu

la dame de verre
les fonctions...
le sœur des fanilles

Gala Barricade Cherrero

a) enfants du village qui regardent, chaîne
b) ruban...

Rings

gati
avec zigzag
culotte blanche
sans gilet
et ceint dans un

Cherrero | Terra
balayon
sandales légères
bas blancs - guêtres
gilet
culottes velours noir
bande d'argent
doigts à la ceinture
casaque multicolore
bretes rouge et blanc
aiguille

Les 4 grands
gehienah

Z amalgam (cheval japonais)
chambré léger
culotte blanche
veste rouge
coiffe rigide
bati suspendu : cheval et usure
fouet.

Conditionne : provenance du cheval
dote courte
barillet
grand drapeau

entre maria (père ennemi)
sandales noires, veste noir
ruban rouge...

12 Mukulleros : rouge, coiffe
de Satan. Pat botte
2 par 2

3 forgeron : manichal
veste rouge, culotte blanche, batin de cuir
bretes rouge - marabout, tenailles

Monsieur
mon de mon côté
mon tout en / on
Madame
Paysan
Paysan

comme
à peine
d'argent

Paysan
ruban, ceinture

Origine ?

- a) Egalité ... révolution française : ça tra
au XVIIIe " au dain de l'album
" nobilia utiq; base. de Diktinab "
- b) souvenir de la féodalité ...
peu probable
- c) mieux vaut admettre qu'il n'en
est rien

1836 Chaho : txerrero a costu bipartite
bergen avec un demi troyen de bois
l'ours
l'événement sur un âne.

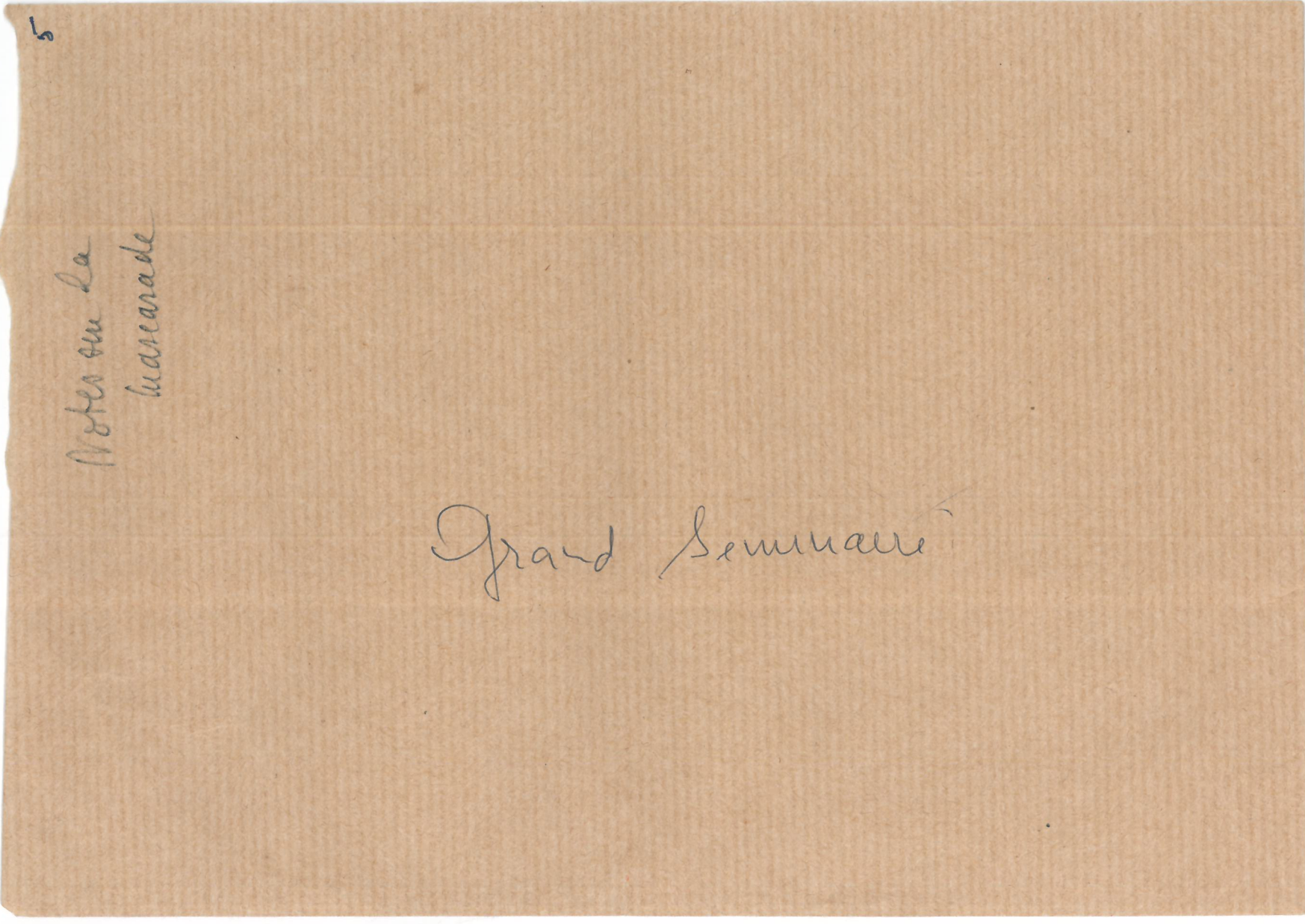
Salaberry

en 1868-70 : ignore l'existence de ces
personnages
Chaho ne dit rien du chat
mais en 1841, la prose de Chérault
en avait un
Les kukulleros existent déjà du temps
de Chaho. - Salaberry y vient des
figurants décoratifs.

Les personnes ont disparu qui
n'étaient pas de très bon goût : la
bohémienne, la sap-femme, etc.

D'autres comme les géants et les
basa-andes (dames sauvages) ont
disparu aussi, ou en totalité d'après

—

Notes sur la

lucarnade

Grand Seminaire

Kantee-en Phedikia

Inomini papa et Fili
Txipittua, handittua, haistikua, humaintekua,
Eta erdikua, heben, ^{nausittua.} ~~nausittua.~~
Xütiz, Mütiz et non-züiatiz,
Hediote, Mediote, ma librii zabanek zer diste?
Abentian garia liize,
Gaiherdi artia bost hilabete,
Hantik eta argila lau,
Ene Kantere mitzil horiek ohiz ^{Khakinen diela} ~~Khakinen diela~~ eta gam!

Heben li mitzilak, ^{Pupu} ~~Pupu~~ eta Phitxu, bertzaren behatza.
tzeko phantey Kartakan an dira eta phedikii antetik
nausiak, Kabanax, "mus" entzuten dii eta oihii
epstey enaney "ariko jideia lamis, ütziarik Kartaka".

Jente humak plazer badijye behatü,
Nahi derejyete khuntatü
Ene bizitze labürrian zer geritan agitü.
Jgaran egin latey phantitü niz Jaulerik,
Orthey-erik, Bordele-erik, ^{Loibourne-erik} ~~Lyonna-erik~~, Orlean-
erik Paniserat.
Han aihaltü mintzan Idiartian,
Lo egin Etxebarrian,
Eta askaltü Bidalian.
Hantik ana-phantitü mintzan bertz jahan
bat bizkarian,
Chalon-erik, Lyon-erik, ~~Lion-erik~~

27
26 Parreille - enik, Tolasunik, Tarbes - enik,
25 ^{olomerik} Omerik, Gues - enik, Nabamunkosera.
24 Han Juan zenaren seme hil latetkin
23 egi man afera,
22 Hura ^{tzarpakari} tzafakari eta mi bertz-paltzale.

21 Kabanak mitziler biriiz "Abantxi dijicia bertz hori betha-
20 txatü ??!"

19 Alkhanekin untsa bazkaltü eta plantitü bedera
18 Hura Mitzikilerat alde.
17 Eta mi Solutan gainti jui mintzan Anokigarat.
16 Han jo min bortha,
15 Jabamegarian agertü zereitan etrekandera Pierra.
14 Nik han eskentü bertza,
13 Harek anapostia etziala monera,
12 Bera bardin aranjatü günian afera.
11 Gosetirik bermitzan ekhani zereitan jatua,
10 Maltzatak gathükia, Erakitako Tziminokia,
9 Eta ^{hori} günian apaidia.
8 Bera ordian helitü zen nansi Maria,
7 Hartirik makhila goria,
6 Enaiten dereit har dejadan Kanporako bidia,
5 Eta mitk haitatü, jalhe-jalhia, borthako bidia
4 Utzirik ene bertza, apaidia eta etrekandera

3 Pitxuk paitsetik "behni phi zedi!"

2 Hartü min Galhanagako bidia (Mundikotako
1 Han parthü mintzan Otehan, gomendatü apaidia. Etxanak)

Etzekanderiak ekharri zereitan saltza bat gorrua!
Onddo, Leheranddo, Eregiña, Pallomet
Ho-phixa eta artho-irin
Etxekanderiari galthatu nereion Khuntia.
Ber demboran beltu ziren Urutxangetako artzain
bidekariak.

Hau ziren:

- Gibelegiet, Azkanoliet, Zezenegiet, Athatset, Pikhotxet,
- Xilo, Xilope, Xilogaiñ,
- Tillas, Ballas, Arragallas,
- Konkoz, Zantot, Argandot,
- Tellamun, Zeramun
- Eyhartset, Eneka, Elhar, Turta, Tzafiuola eta ni.

Ororen artin edan guñian fiutua,
Eta phartitiu bedera alde.
Ni Taidalena zeraren gaini furiñiz ziren artiala.
Heben ikhuziz holako fente paldua,
Bai eta ziren poegiteko faizua
Armut erraiten derut goguaK
Abantalla bazuñie Maxkadetan aritzekua,
Hamalan- etarik hamahirou-ek
Haita ziniñiela Kantu gorako ofizina.
Bena Manexek erraiten beiti
Lanetik da lanetik gure gerera,
Orai behar dugu behatxatü bertzen Xilua!

Kabanak : " Urhendü diñjiera lana ? "
Mithitek : " Bai, bai "
K : Emozje berez jannari

27
26
25
24
23
22
21
20
19
18
17
16
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0

eta mithelek jaunari erakusten die bertza, bera
orano xilo beita, hurrek gibel igosten dütin. Lana
ana-hunkitzen die eta bigenen erakuts-aldian,
Pitxuk, gibeletik, Txapelarekin bertan xiluk thapa-
tzen dütin. Jaunak lana hurrekin pos xeha
urhunkitzen derie, eta kanten mithelek laster
biltzen dütin, haurrek gibeletik azotatzu dütialarik

Bohamen Phedikia

1. Agur Agur huri luntako jartziak,
Zaharrek eta gazteak,
Aberatsak eta pobreak,
Hura nuen gizen helteak,
Phantzart, jantzetan, Tzilitzuan bohamiak,
Haien andie eta emazteak,
Eta ni haien ororen eregia,
Mündü ororetan errespetatia,
Buneta eskian erejelitia,
Baratrügaitz bohame handia.

Hu lehen Huru bohamek "gezürre diik, gezürre diik....."
orhü efiten dia, Baratrügaitz ek aldiz "Hala diik".....
Eta Azkemian oro akort dia eraiteko "Hala diik....."

2. Kurriti diit mündü güzia
Angletena, España eta Italia,
Xina, Kontxevina eta Oztalia,
Alemaña, Otrixa eta Tunizia.
Bazter hamitx Kurritia,
Gaija hamitx ikhusia,
Aphiin ikhasia,
Bena Hamitx elatxia,
Ükhen diit Uhuñ goako eta asekako medalla,
Auberkeriako eta andrekako Kurritxia,
Ni niz ororen eregia,
Baratrügaitz bohame handia.
"gezürre diik..... Hala diik....."

27
26
25
24
23
22
21
20
19
18
17
16
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0

3º Enge mula maian haitati.
Nahi ^{deriziek} deriziek khuntati,
Bohamiak gira juntati,
Bankako heria haitati,
Eta lan denek bozkati.
Han gira agiti,
Otxat, garbat, Beñat eta Kurak
Artus, Pertus, Tüt eta Futüt,
Korneo, Morpio, Morpionaide,
Zoridoz, Küküsberri,
Etxant, Uhart, Kakalant eta Ukhilant ^{gizon} ^{bezala}
Emazteki bezala tagünian
Ainua, Mañua, Gamlandiua eta gaxi Zaputua,
Mai Purket, Madalena Lake,
Aña Kakade eta Mai Tufet.
Tiro, flinga, Kokots eta Mardots,
Emaztek orrek metako botati
Eta ni enge ijentati.

"gezünadük ..... Hala dük....."

4º Ordian mitian Khümitati,
Ostatian ginen partüi,
Eskotia gomendati.
Etxekanderiak ekhami zereikiin
Ahiintz-adar zofan,
Ardi-babaka paltzan,
Gathia dohetan,
Enaki buhor-büytan,

27
26
25
24
23
22
21
20
19
18
17
16
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0

Eta edaritako lohor-egue Terrizan.
HuraK jan eta onduan
Galthatu nian khuntia.
Etxekandemak eraiten deneit, Ennea? batan erdia.
Eztizü ez balio jil batan erdia!
ostikata baty jany-erayten diüt ostatia
Bai eta ene zankoko erdia.
Üyken baty iikharayten diüt Bidanaike hema
Eta Elizondo güzia.

"gezüna diük..... Hala diük....."

5? Arrunt eraiten det lege berria,
Bohamek orozek iikharria,
Libre diügi isentzia,
Borda Hütsetay denisen ez Hartzia,
Atzaman ororen harapatzia,
Posa diügiuan asetzia,
Eztügiüman aldiz zor üytia.
Lamin eskien ez ziklunitria,
Presuntziayan denboraren erdia,
Hala diügi hala igarauen uneski bizia.

Hiz no Akosit dira: "Hala diük..... Hala diük!....."

1968ko ALTZIBIRO HASKARRA DA

(après la coupe :)

Mithila : Jauna horra nüzü nausiak igorri'k
Ezpata horra deizüt untsa zorrozttirik
Khuntia izkribüz aldiz hembentxe dit
Tandaz tanda fresak esplikattirik

(Il explique :) Oro, oro esplikattirik eta segür lana animala tkhen dizü-
gü, eh ! Oso erdolatirik züzün eta lodittirik. Jonale ederra, nik
erdia eginik !

(Jeu de scène, hurlements de rire)

Mithila : Nausiaren parte zütüt erremestiatzen
Bonhür et'osagarrü aldiz suhetatzen
Zure zerbüttxari girade baratzen
Hümilki salüt'eta nüzü partitzen

(Musique. Il revient vers nausia)

Huna niz alegera beraz nausia
Eztüzü gizon txarra herri huntako jauna
Hortxe har ezazü ederrik pakhia
Nihaurri eman ditazü estreña nahi nina

(au public :) Eta orai aski ikusirik beigtüle behar dizügü lekia hüstü !

Jeu des Buhame

(Une voix :) Behar dügia dantza piko bat eman ?

(Les musiciens dorment l'air des buhame et l'on entend le groupe qui danse en entre-
choquant les sabres de bois)

(Une voix): affreux ! affreux !

Sermon du buhame jauna (*)

1. Agur agur kumpania güzia
2. Agur phagolatat güziak
3. Huna nun giren heltiak
4. Izan tütüt nik :
5. Pantzart, Jaintzelart, Txillintxau buhamiak
6. Haien andre t'emaztiak
7. Eta ni hoi en erregia
8. Mündü orotan errespetatia
9. Hunabestia^N errezebitzia (?) [ne figure pas dans 1864]
10. Baratxegarai buhama ! [1864 : Baratxügaitz buhame handia !]
(autres buhame:) eztiük hala ! Geztirra erraiten tük !
11. Kurritü dügü mündü güzia
12. Angleterra, España et'Italia (une voix: bai hainbeste bai !)
13. Xina, Koxinxina eta Auztralia
14. Alemania, Autrixa eta Tühizia (une voix : prefosta !)
15. Bazter hanitx kurritia
16. Gaiza hanitx ikhusia
17. Apür ikasia
18. Bena, bena...hanitx ebatsia ! (voix : ah, beharre bai !)

(*) Le sermon du buhame jaun est exactement le même que celui publié par Herriz Herri
dans son numéro du 18 février 1982, qui rendait compte de la mascarade d'Ordizarp. Les
différences sont presque nulles. Je me suis servi de ce sermon publié pour combler les
trous de l'enregistrement de Pagolle (passage inaudible), en indiquant la source: 1864.
Il s'agit en effet d'un sermon prononcé à Arbouet en 1864, selon Herriz-Herri.

19. Uken düt uhuinguako et'asekako medalla
20. Auherkeriako et'andrekako khürtlxia
21. Ni niz horien erregia
22. Baratxegarai Buhamia ! (hurlements des buhame)

23. Errege nula nündien izentatü ?
24. Nahi delziet kuntatü
25. Buhamiak jütatü
26. Banka herria halatü
27. Eta han denek botatü
28. Han gira agitü :
29. Otxat, Garbat, Bernat eta Kurrat
(une voix : horik hehentxe parti komunistik heben !) (rires)
30. Artüs, Pertüs, Tüt eta Futüt
(une voix : hori kaute zaharrah)
31. Kurneo, Murpiu, Morplonaide, Zorridoi eta Kuküsberri (ou -begi)
32. Etxart, Uhart, Kukülär eta ...art [1864 : Kakabar]
33. Gizon bezala.

34. Emazte bezala bagünian :
35. Añaña, Mañaña, Garibañaña,
36. Eta Graxi Zaputña
37. Mai Purke, Madalena Lahe
38. Aña Kokale eta Mai Tupet (rires)
39. Tio, Flingo, Kokots eta Mardots (rires)
40. Emaztek oroek enetako botatü
(les autres :) eztlük hala ! Hala dlük hori !
(hurlements; coupe)
41. Ostatian ginen sartü
42. Bazkari komendatü
43. Etxek'anderiak ekarri zeikün
44. Artzar zopa...zer gaiza huna !
45. Ardi barbaka saltsan
46. (inintelligible) [1864 : gatia dobetan]
47. Edarritako aldiz, bohor-ezne terrixa
48. Jan eta edan onduan
49. Galhatzen deiot : "zunbat dlüzü zure khuntia ?"
50. Erraiten deit : "erreal baten erdia" (une voix : kario bai !)
51. Aldiz eztlüzü ez balio pil baten erdia (rires)
52. Jauzarazten düt ostatia [1864 : ostiko batez]
53. Bai eta ere zankoko erhia
54. üzker batez ...Badakizü zer erran nahi den üzkerria ?
(Il pête. Hurlements de rire) [1864 : ñkararazten düt]
55. Bidarraiko herria
56. (inintelligible) [1864 : eta Elizondo güzia]
(les autres :) eztlük hala !
57. (...) Kaute gehienaren erranetik (*)
58. Lanian eskien ez zikintzia
59. Presuntegi denboraren erdia
60. Sosa dlügünin asetzia
61. Eztlügünin zor üztia
62. Buhameko... (sa voix est couverte par les hurlements, il parle loin du micro)
63. Hurria ! [1864 : holaz dlügü huneski bizia]

Xorrotxak : (...)

(...) mila debriü hori bizi dirade

Aberatsik horregatik ihun ez da batere

Aldiz ? -ak oro uhuñaak dirade

(Hurlements des bohémians)

(Musique. Air de godalet)

(*) 1864 : Arrunt emaiten det lege berria/Buhamek orok ikasria/Libre dlügü iselatzia/
Borda hitsetan deusen ez hartzia/Lanian eskien ez tehitzia/Atzamanen oroen harrapatzia/etc

Gaiorotsetako
arrats-egileen elgar-hizketa bat

- Emak, to!
- Zer duk, to?
- Badakika berri?
- Zer berri?
- Guroenean oitua nausitu gaiota oitarari?
- Zer ari dituh? Oitara eruten?
- Ez oraino, bainan oitua kuzuruku egiten.
- Josepe dea oitota?
- Ba eta Margarita oitaratu...
- Berri honen okoretan
jo adana errepikatu
klan! klan! klan!

- Emak, to!
- Zer duk, to?
- Zakin duk berri?
- Zer berri?
- Josepek salda galdatu,
ogatea ukatu baitu...
- Ez dea errebetatu?
- Kontenttu zukan, kontenttu!
- Hainoak ez bide ziot burua berotu!
- Ez kuzuratu ere zainak alkatu...
- Berri honen okoretan
jo adana errepikatu
klan! klan! klan!

- Enak, to!
- Zer duk, to?
- gahin duha berri?
- Zer berri?
- Margaitak eskaleren azpian emon dit gusepe.
- Freskoago delakoz ote?
- Pitxen bat uz igorri zioh buratik behera
- Gusepe bixurtu dea?
- Ai, einka hasi duk doi-doi
- Berri honen ohoretan
ja adarra errepikan
klan! klan! klan!

- Enak, to!
- Zer duk, to?
- Ba ahal dakik berri?
- Zer berri?
- Margaitak jatsag ju dit gusepe -
- gatsa gartia zuhan bederen!
- Oilo-kakaz emohatua omen
- Bilua ordnan azkarluko zaiok
- Anastean nigarretik geldi etziok
- Berri honen ohoretan
ja adarra errepikan
klan! klan! klan!

X

GALARROTS ZATI BAT

B

-- Errak, to !
-- Zer duk to !
-- Badakika berri ?
-- Zer berri ?
-- Gurdoenean oiloa nausi zaiola oilarriari !
-- Zer ari dituk ? Oilarra erruten ?
-- Ba eta oiloak kukuruku egiten !
-- Josepe dea oilotu ?
-- Bai eta Margaita oilarri !
-- Berri horren ohoretan
jo adarra erreplikan
Klan ! Klan ! Klan !

-- Errak, to ?
-- Zer duk, to !
-- Badakika berri ?
-- Zer berri ?
-- Josepe buruko minez pjeinitu
Margaitak jatsaz ~~pre~~katu
-- Zer zio, ilea harrotu ?
-- Ba eta bizkarrak berotu !
-- Berri horren ohoretan
jo adarra erreplikan...
Klan ! Klan ! Klan !

-- Errak, to !
-- Zer duk, to ?
-- Jakin duka berri ?
-- Zer berri ?
-- Josepek salda galdatu, ogalea ukan baitu ?
-- Ez dea errebelatu...
-- Kontentu zukan, kontentu !
-- Arnoak ez bide gior burua berotu !
-- Ez kafeak ere zainak altxatu...
-- Berri hoien ohoretan
jo adarra erreplikan
Klan, Klan, Klan !

-- Errak, to !
-- Zer duk, to ?
-- Jakin duka berri ?
-- Zer berri ?
-- Josepek nahi baketu, andreak
bixtatik fueratu...
-- Gizon ulia eskapatu !
-- Ez gaiztoa ganbaralat abiatu
bainan Margaitak arrestatu eta
eskaler-azpian estekatu
-- Ez dea bederen ihuka lotu ?
-- Ez, Margaitak makila altsatu baitu !
-- Berri horren ohoretan
jo adarra erreplikan
Klan ! Klan ! Klan !

Bouhame jaunazen predikua

Maskadetan Bouhame jaunak egiten du pherediku bat bere laguner.
Iluna heben Hauzeko azken maskadetan entzun dugun pheredikia :

Agour, agour, kounpagna guzia !
Agour herri hountako jentiak !
Houna noun girén heltiak,
Pantzart, Jantzelart, Tchilinchau bouhamiak ;
Bere andre eta emazte guziak,
Adichkide eta askaziak,
Eta ni haien erregia,
Mundu orotan errespatatia,
Bouneta eskian errezebitia :
Baratchugaitz bouhame handia !

..

Kourritu dut mundu guzia :
Anglaterra, Espagna eta Italia,
China, Cochinchina eta Australia,
Alemagna, Autricha eta Tunizia ;
Bazter hanitch kourritia
Gaiza hanitch ikhousia,
Aphur ikhasia,
Bena hanitch ebatsia.
Ukhen dut aouherkeriako eta asekako medalla,
Ouhougngouako eta andreko khurutchia ;
Ni niz horien erregia,
Baratchugaitz bouhamia !

..

Errege noula nundien izentatu
Nahi deitziek khountatu.
Bouhamiak gira juntatu :
Banka-ko herria haitatu,

Eta han orok botatu.
Han gira agitu :
Ochat, Garbat, Bernat eta Kourrat ;
Artus, Pertus, Tut eta Foutut ;
Kournero, Morpionaide, Zorridoi, Kukusberri ;
Etchart, Uhart, Kakahar eta Ukhular
Gizoun bezala...
... Emazteki bezala bagunian :
Agnigna, Magnigna, Garibandigna,
Eta Grachi, Zapoutigna,
Mai Pourke, Madalena Lahe,
Agnakakade, eta Mai Toupet,
Tio, Flinga, Kokots eta Mardots...
Emaztek orok eni botatu
Eta ni errege izentatu.

**

Ordian nutian khumitatu.
Ostacion ginen sartu,
Eskotia gomendatu :
Etchekeo anderiak ekharri zeikun ;
Ahuntz-adar zopan,
Ardi-babaka saltsan,
Gathia dobetan,
Eta errak : bohor-buztan.
Edari : bohor-ezne therrichan.

**

Jan eta ondouan
Galthatzen dot : « Zounbat da zoure khountia ? »
Erraiten deit : « Erreal baten erdia. »
— Eztu balio pil baten erdia !
Ostiko batez jauz-arazten dut ostatia .
Bai eta ere zankhoko erhia.
Eta uzker batez ikhar-arazi
Bidarriko herria
Eta Elizondo guzia.

**

Arrount emaiten det lege berria,
Bouhamek orok ikhasia :
Libre dugu iseiatzia
Borda hutsetan deusen ez hartzia ;
Lanian eskien ez theintzia ;
Atzamanen oroen harrapatzia ;
Presountegian demboraren erdia ;
Sosa dugunin asetzia ;
Eztugunin zor uzta...
Holaz dugu ouneski bizia !

Remarques sur l'observation

Remarques sur le charivari

I

Il n'y a pas de technique spéciale pour les charivaris ordinaires.

Les charivariens se munissent d'instruments bruyants : casseroles, caisses de résonance, charadrons, etc.

Parfois ils construisent un instrument spécial, constitué d'un baril dans lequel on fait vibrer une hélice à l'aide d'une corde double maintenue de l'extérieur...

Les scènes se tiennent la nuit à une certaine distance de la maison des « charivariés », en deux groupes...

Après un prélude « musical », une voix lance d'un groupe :

- Enah, to !

Une voix répond du second groupe :

- Zer dukh, to ?

Alors une voix du 1er groupe, lance quelques phrases allusives au sujet du charivari...

La symphonie reprend, et c'est quelqu'un du 2e groupe qui crie : Enah to ! Du premier groupe on riposte : Zer dukh, to ... Et une seconde allusion plus ou moins fine part du 2e groupe...

Et ainsi de suite, avec des variantes : par exemple, des couplets chantés avec des vers plutôt satiriques.

TSV

II

Fotera mustra

Parfois, le charivari se complique et un fotera mustra, c'est-à-dire d'une parade

Cette parade est organisée etachement comme le Santitate (p. 29), mais aux personnages ordinaires du Santitate, il faut ajouter un grand nombre de comparses dépenaillés, les "ziatzi" qui divertissent le public par leurs clowneries. Il y a aussi dans une voiture les "sujets", c'est-à-dire des acteurs représentant les gens charivariés.

Enfin, les membres du tribunal précédés de l'huissier, personnage bouffon...

D'ordinaire on réunit aussi plusieurs bertularis,

Arrivés à la place, où on a installé une estrade, et aussi des trébuchets provisoires pour les spectateurs, les cavalcadeurs dansent et c'est sous forme de procès que l'affaire du charivari va être évoquée.

Ce sera un jugement en règle

- les bertularis raconteront les faits
- les avocats interviendront
- les coupables seront condamnés et exécutés jocosement.